
Itxaropena, gaur egungo gure koldarkeria

Günther Anders: Munduaren arazoetan murgilduriko filosofoa

*

E L E N A M A R T I N E Z

*

Günther Andersek ez zuen inoiz eskuratu pentsalari eta poeta bezala ongi merezia zuen ospea, nahiz eta mende honetako beste pentsalari handiengan, Adorno eta Sartre esaterako, eragina izan zuen. Egia bada ere nuklearren kontrako borrokan parte hartzeak, edo Vietnameko gerraren kontrako Russell Tribunaleko kide izateak Anders aski ezagun egin zutela, bere pentsamendu eta bizitzaren beste alderdi batzuk berriz ezezagun samar dira egun. Agian beti zirkuitu nagusietatik kanpo pentsatu eta idatzi zuelako, edota, oso pentsalari polifazetikoa izateaz gain, injustiziaren salatzaile ausarta eta polemikoa zelako ere. Andersen azken jokabide hau zela eta, zenbaitek praktikara «desertatu» izana aurpegiratu zion: hutsegite barkaezina filosofo batengan, hala eta guztiz maiz barkagarriagoa izaten dena, baldin eta praktika horrek beste aldera jotzen badu. Hans Magnus Enzensbergerrek 1958an ongi adierazi zuenez, batzuk «maila periodistikora» jaitea arrazoirik gabe leporatu zioten arren, Andersek —zorionez— ez zuen inoiz atzera egin, «norberaren garaiko sufrimenduez arduratzeak deskreditatzea dakarrenean, filosofoak duintasun faltagatik galtzen baitu dagokion eskubidea»¹.

---

1 Elena Martinez Filosofian doktorea da. Hannah Arendt filosofoari buruzko tesia egin du.

Andersek bizitza osoan eutsi zion aipatu jokabide honi. Eta beti jo zuen ezmoraltzat klase akademikoarentzat soilik idaztea, okinak ogia okinentzat bakarrik egingo balu bezain ezmoral eta zentzugabetzat. Izan ere, Andersek —beste filosofoak gogoan eduki ezezik— boterearen txantajearen kontra borrokatzeko prest dagoen edonori zuzentzen zizkion bere testuak eta ahaleginak. Horregatik, eta hizkuntza ez delako inoiz errugabe, etengabe aztertzen ohi zituen eztabaidan eta idazkietan erabilitako terminuak.

Egindako lanarengatik sari ugari jaso zituen, beste batzuei berriz uko egin zien, boterea bere izena posizio bat justifikatzeko erabitzen ari zela susmoa izan zuen guztietan alegia. Inoiz ez baitzion ihes egin munduan gertatzen ari zenari eta bizitzaren azken urteetan, laurogeita hamar urte zuela ere, txantaje nuklearrari aurre egiteko eta hil ala biziko borrokarako deia egiten segitu zuen.

Totalitarismoaren kontrako borroka

Günther Anders Breslaun (gaurko Polonia) jaio zen 1902an, judu asimilatuen familia baten baitan. Judu izatearen kontzientzia ez zien etxekoei zor, gazaroko lagun bati baizik, Ekialdeko etorkinen semea hau eta «bigarren mailako» judua beraz, ongi bizi ziren Alemaniako juduen begietan. Identitate-gatazkak sufrimendu handia sortarazi zion Andersi gazte-gaztetatik: laster ulertu zuelako, integrazioa bilatu eta bere burua ukatzen duen subjektua —bere nortasunaren definizioa nahiz patua besteren esku utzita— defentsarik gabeko egoera arriskutsu eta tragiko batean bizi dela.

Andersek Filosofia ikasteari ekin zion 1919an Freiburgen. Bertan Hannah Arendt ezagutu zuen, geroago bere emaztea izango zena. Baina Andersek, doktoradutza Husserlekin burutu ondoren, ez zuen lortu Unibertsitatean sartzeari: batetik naziak gora egiten hasiak zirelako; bestetik, musikaren soziologia zelako bere gaia, nahiz eta Adornok —zeinak orduan Anders baztertzen zuen heideggerzalea zelakoan— horri buruz ere ikertzen ziharduen. Anders alabaina ez zen inoiz izan Heideggerren jarraitzaile, bere 1948ko *On the Pseudoconcreteness of Heidegger's Philosophy* izeneko testuak era-

kusten duenez. Adornok berak ere aitortu zuen beranduago Andersen testu honek bere *Negative Dialektik* izeneko liburuan eragina izan zuela.

1930garren urtean Anders kazetari egin zen Berlinen Brechten laguntzaz. Garai honetan moralaren ikuspegitik garrantzirik ez zuen guztiaz ahaztea erabaki zuen, faxismo eta gerraren kontrako idazketa didaktikoan buru-belarri murgiltzeko, bizitza osoan iraun zuen erabaki bat. Autoritarismoaren kontrako fabula, narrazio eta artikulua ugari ere urte hauetakoak dira.

Gizaki zaharkituak

1933an Alemaniatik Parisera alde egin zuen Andersek, ondoren Estatu Batuetara emigratuz. Bertan mota guztietako lanak egin behar izan zituen. Lan munduko esperientzia hauek eta *american way of life* delako «bizimodu demokrati-koa» gertutik ezagutzeko aukera oso onuragarriak izan ziren bere teknikaren inguruko filosofiaren sorreran. Esperientzia horietan oinarritu baitzuen bere filosofia liburu nagusia: *Die Antiquiertheit des Menschen*, 1956 (Gizakiaren izaera zaharkitua). Andersen arabera, gizakiak teknikak bazterreratutako izaki zaharkitu eta akasduak besterik ez dira, teknikak —subjektu bihurtuz gero— kontzientziaren niari lekua kendu baitio. Andersek gainera, mendebaldeko tradizio filosofikotik urrun, gizakia beste izaki guztien mailako bezala definitua zuen lehendik, munduaren erdigunean kokatu ordez. Are gehiago, ongia eta gaizkiaren artean aukeratzeko “askatasun morala” abantailatzat baino, beste izakiekiko desabantailatzat hartzen zuen. Ideia honek Sartrearen askatasunerako kon- denaren tesian eragina izan zuen, Andersen *Über die Weltfremdheit des Menschen*, 1930 (*Pathologie de la Liberté* fran- tsesez) izeneko testua zela medio.

Emigrazioan, beste europar pentsalariekin elkartu zen Anders —hala nola, Marcuse, Horkheimer, Adorno, Döblin, Brecht...—, baina *outsider* bat izaten jarraitu zuen *milieu* har- tan ere, ez zegoelako prest ez inongo alderdiaren lineari jarraitzeko, ezta eskola edo korrante filosofikoren kide edo jarraitzailea izateko ere. Argi dago ilustratuen elkarrizketek ez zutela liluratzen ezta karrera akademiko hutsak asetzen ere.

Faxismoaren kontrako borroka zuelako kezka nagusia, eta gizakia bera, zeina mende honetan perspektibarik gabeko mundu batean bizi den, isolatu bezain masifikatua eta beti ere totalitarismoarekin kolaboratzeko arriskuan. Ongi ezagutua baitzuen Andersek masa-gizakien sasi-elkartasuna nazismoan, bai eta eskubideak kendu zaizkien biktimen alienazioa ere. Dena delarik ere, Anders berehala konturatu zen, estatu demokratikoetan gehiengo batzuk badirela, Hitlerri botoa eman zioten gehiengo itzel haiek baino demokraziaren ispilu handiago ez direnak, areago masa-komunikabideen garaian, non gehiengoak ekoiztu daitezkeen beste produktu guztiak bezalaxe.

Ezerezaren esperientzia

Baina 1945eko abuztuaren 6a —giza irudimena gainditzeko duen ezerezaren esperientzia, hots, gizadiak bere buruari lurretik desagertarazteko posibilitatea— izan zen laster Andersen pentsaera nahiz ekintza guztien ardatz bihurtu zena.

Arazo filosofikotzat hartuta, gure existentzia bonbaren mehatxupetik *terra incognita* bat da. Hasteko, Filosofiaren arloan, munduaren iraupena ez da jadanik izango esan gabe doan zerbait, aurreko filosofo guztientzat zen bezala. Zentzu honetan, ezinezkoa da esatea pentsamenduaren garai berri baten atarian gaudela, ez dakigulako etorkizunik izango den ala ez. Beraz, etorkizunaren aldeko borroka funtsezkoagoa da gaur, teoriaren garapena baino. Ideia honek filosofia bera erlatibizatzen duen arren, azken batez mundua da lehen-tasuna duena, baita filosofoarentzat ere, astronomoarentzat zerutar gorputzek —ez Astronomiak— lehen-tasuna duten moduan.

1950ean Anders Europara itzuli zen, McCarthy hasitako jazarpen politikoaren ondorioz. Eta Austria aukeratu zuen bizitzeko, ez zuelako erakartzen ez Alemaniaren Errepublikaren Demokratikoaren errealismo sozialistak ez eta Adenauerren Alemaniak, non erbestetik itzultzen zirenei ez zitzaizkien harrera onik egiten, erantzukizunaren eztabaida suspertu eta gelditutakoei oroimen ezatseginak ekarriko zizkietelakoan. Andersek zera ulertu zuen orduan: hiriek jasanda-

ko bonbardaketek nahiz goseak natura-katastrofearen kutsua zutela zegoeneko eta krimenen ondorio izugarriek kriminalak bigarren planoan utziak zituztela kausei buruz pentsatu nahi ez zuen jendearen gogoan. Bestalde, Andersek ez zuen onartu Ernst Blochek proposatutako irakasle-postua Alemaniako Unibertsitatean, bere filosofia medio hartakoa ez zela uste zuelako. Gauzak horrela, austriar irratian hasi zen lanean saio didaktikoen egile gisa, bere “begi-zabal-tzaile” lanetan jarraituz.

Imajinazioa eta Morala

50eko hamarkadako azken urteetan Anders harremanetan jarri zen Claude Eatherly, bonba atomikoa Hiroshima gainera bota zuen hegazkinaren pilotuarekin. Pilotua psikologikoki gaizki zegoen eta bere burua hiltzen saiatua zen errudun sentitzen zelako. Honela, Estatu Batuetan zeukan heroi nazionalaren irudia deuseztatzea lortu zuen, nahiz eta militarrek kasua ezkutarazten saiatu ziren. Garai berean hasi zen ere Eichmann eta beste nazien kontrako prozesua. Baina Eichmann, pilotua ez bezala, ez zen ezertaz damutzen eta bere eginbeharra bete baino ez zuela egin deklaratu zuen bere buruaren defentsan. Andersen ustez, bion arteko diferentzia morala mugatzen zaila izanik ere, pilotuak “gaizkiaren errugabetasuna” gorpuzten zuen, Eichmann —bere jokaera errudunaren ondorioak imajinatzeko gauza ere ez zena— bulegoko kriminala zen bitartean. Gai honi buruz liburu bat argitaratu zuen Andersek 1961ean, zeina hamazazpi hizkuntzetara itzuli zen: *Off limits für das Gewissen* (Off limits kontzientziarako). Garai honetakoa da baita ere *Wir Eichmannsöhne*, 1964 (Gu, Eichmannen semeok), Eichmannen semeari zuzendutako eskutitza.

Izan ere, gaurko gizakiak ez dira lehen baino gaiztoagoak, baina beren ekintzak —dituzten tresnen neurrigabetasuna dela eta— neurririk gabekoak bilakatu dira. Honek imajinazioaren analisisira darama ezinbestez: alde ia gaindiezina dago gizakiek produzitzen dutena eta buruan erreproduzitzeko gai direnaren artean. Bestela esanda, oso ahula dute imajinatzeko ahalmena. Erabateko lan-zatiketa izan da gainera gure mendean ahulezia hori areagotu duena.

Bakea ez da bidea, helburua baizik

1986an, Andersek biolentziari buruzko bere tesiak argitaratu zituen Chernobyleko istripuak bultzatuta eta protesta baketsuaren porrotaren esperientziatik abiatuta. Tesi horien arabera, energia nuklearren bidez hiltzeko mehatxu egiten digutenen kontra, gure burua defendatzeko eskubide naturala dugu. Hau da, bakea helburu dugu, baina ez automatikoki bidea. Aitzitik, sasi-pazifismoaren klitxe asko argitu beharra dago gure ekimenak eraginkor izatea nahi badugu.

Hortaz, arrazionalismoaren lehenengo zeregina zera da gaur: arrazoiak konbentzitzeko duen ahalmenari buruzko ilusioak apurtzea. Milioika gizakumeren desagerpena, are gehiago, gizadiaren desagerpena prestatzen ari direnen kontra ez baitu balio biolentziari uko egite hutsak, beraiek direlako bizitzeko eskubiderik ez dutenak eta desagertu behar direnak. Bonbaren jabe izate hutsak errutasun morala baitakar ezinbestez: bonbaren hor egote hutsa *ultimatum* izaera duen txantajea besterik ez da eta.

Gauzak honela, Andersek “kontserbadore ontologikotzat” jotzen zuen bere burua: Marxek “orain arte filosofoak mundua modu desberdinetan interpretatzen ahalegindu dira; mundua aldatzea da alabaina axola zaiguna” esandako hura ez da nahikoa, mundua aldatu eta hobetu ahal izateko baldintza, beronen iraupena denez gero.

Beldurraren analfabetoak

Gizakiak “beldurraren analfabeto” bihurtu dira, ez direlako gai katastrofe nuklearraren ondorioez ohartzeko, agian katastrofe horrek imajinagarri den muga gainditu delako. Horrexegatik imajinatze ahalmena trebatu eta indartu behar dugu, zertan ari garen jakin dezagun. Perzepzioa bera ere ez da produzitzen denaren pareko: zentral nuklearrak eta bonbak, edo Ausschwitzen erabiltzen zen gasaren kartutxoak, oso irudi kaltegabea dute. Hau da, kontzienteki trebatutako imajinazioak hobe antzeman dezake egia perzepzioak baino. Paradojiko badirudi ere, imajinazioa da landu behar dena enpiriari aurre egin ahal izateko.

Katastrofearen posibilitateak indargetu dituenei ordea, edo adorea galdu dutenei, ondoko maxima ziniko hau ekarri nahi die Andersek gogora: «Zer axola niri etsita banago, ez banengo bezala jarrai dezadan». Koldarkeria delako gaur egun itxaropenaz hitz egitea. ¶

-
1. Hans Magnus Enzensberger, *Philosophie des Ärgers*, Frankfurter Hefte, 1958.

Andersen liburuak frantsesez eta gazteleraz:

Llámesese cobardía a esa esperanza, 1995.

Kafka: Pour et contre, 1990.

De la bombe et de notre aveuglement face a l'apocalypse, 1995.